

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО
УПРАВЛІННЯ АГРОФОРМУВАНЬ НА ЗАСАДАХ ВИЗНАЧЕННЯ
ПРИНЦИПІВ, РЕЙТИНГОВИХ ОЦІНОК ІНДИКАТОРІВ, РИЗИК-
МЕНЕДЖМЕНТУ ТА КОНТРОЛІНГУ**

Кривець Ю.М., к.е.н., докторант

Херсонський державний аграрний університет

У статті визначено сутність, особливості формування, структури та здійснення діяльності вітчизняних агрокорпорацій. Виявлено проблеми й тенденції розвитку корпоративного управління. Розроблено показники та індикатори оцінки його ефективності. Виявлено ризики діяльності корпорацій у рослинництві та бізнес-процесах галузі. Запроваджено системне удосконалення та підвищення ефективності корпоративного управління на основі використання принципів здійснення, ризик-менеджменту, контролінгу.

Ключові слова: корпоративне управління, агроформування, структура, бізнес-процеси, ризики, принципи, ефективність, рівень, індикатори, ризик-менеджмент, контролінг.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси та реформи, які відбуваються в економіці України, є причиною впровадження нових форм організації виробництва та господарювання на засадах кооперування, інтеграційних процесів, корпоратизації, розробки нових концепцій управління діяльністю підприємств в аграрній сфері економіки. В даний час у всьому світі домінуючою і найбільш привабливою з точки зору економічної ефективності та інвестування є корпоративна форма господарювання.

Це пояснюється численними чинниками, зокрема, сприяттям корпоративних підприємств легалізації тіньових капіталів та стабілізації господарських зв'язків, впливом на зниження залежності товаровиробників від посередницьких структур та суб'єктів сфери обміну, участю у формуванні найважливіших інститутів цивілізованого ринку – бірж і торгових домів та ін. За останні роки в сучасному національному агробізнесі також спостерігається об'єднання підприємств з різними формами корпоративних відносин, які відрізняються метою утворення та складом учасників, розмірами, результатами діяльності, конкурентоспроможністю на аграрних ринках. Вказане потребує визначення та врахування особливостей управління їх розвитку з метою забезпечення фінансово-економічної стійкості та економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти формування організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним розвитком корпоративних структур, вдосконалення регулювання корпоративних відносин, розвитку інтеграційних процесів в аграрних підприємствах на корпоративних засадах розглядалися в наукових працях В. Андрійчука, Р. Брейлі, В. Євтушевського, І. Жадана, Є. Імаса, С. Майєрса, М. Маліка, М. Міллера, Ф. Модільяні, Дж. Нестерака, П. Саблука, Дж. Стоуна, К. Шапошникова, В. Юрчишина та ін. Разом з тим подальшого вирішення потребують завдання удосконалення корпоративного управління на засадах визначення його основоположних принципів, методів оцінки рівня ефективності, застосування ризик-менеджменту та контролінгу.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування напрямів підвищення економічної ефективності корпоративного управління з врахуванням оцінки його рівня та індикаторів; принципів та засобів розвитку; чинників та ризиків здійснення діяльності агрокорпорацій; системного впровадження ризик-менеджменту та контролінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. До переваг корпоративної форми господарювання в аграрному бізнесі слід віднести необмежені можливості розширення, руху та використання капіталу, широкі можливості внутрішнього контролю, посилення мотиваційних процесів, обмеження ризиків втрат в межах вкладів, легкість входу і виходу учасників та ін. Передумови створення корпорації в аграрній сфері ґрунтуються на еволюційності ринково-конкурентних відносин і централізації капіталу.

Класично наукові концепції розглядали корпорацію як майно, що об'єднується для забезпечення прибутку власників. Проте історичний розвиток корпоративного руху показує, що корпорація з об'єднання, яке спрямоване на здобуття прибутку для своїх власників, перетворилася на організацію, яка фактично стала відігравати роль координатора економічного життя держави. В останні десятиріччя розвиток ринків капіталу й поширення міжнародної конкуренції підвищує попит на інновації та якісні зміни в аграрній сфері, що викликає суттєве зростання ролі людського капіталу у виробництві. Внаслідок цього формуються риси нової корпорації, основним елементом активів якої є соціальний компонент.

Універсальним є визначення корпорації як організації, що поставила перед собою певні цілі, здійснює свою діяльність для суспільного добробуту, має певні права, є юридичною особою, функціонує на постійній основі і має обмежену відповідальність [2, с. 97]. Таке визначення не може вважатися вичерпним, оскільки законодавства різних держав передбачають наявність різних ознак корпорації. Зокрема, в США існує п'ять обов'язкових критеріїв визначення та ідентифікації корпорацій: статус юридичної особи, принцип обмеженої відповідальності, необмежений термін існування, вільна передача акцій, централізоване управління. У європейському праві корпорація – це колективне утворення, організація, що визнана юридичною особою, заснована на об'єднаних капіталах (добровільних внесках) і здійснює будь-яку виробничо-економічну та соціально корисну діяльність. Європейська модель, на відміну від американської, функціонує без участі фондового ринку капіталів. Ресурси для її розвитку надаються стратегічними партнерами.

З огляду на особливості вітчизняної економіко-правової системи, підприємницькою структурою, яка максимально відповідає наведеному визначенню та ідентифікується з корпорацією у світовій практиці, на нашу думку, є акціонерне товариство. В його структурі на основі централізації капіталів здійснюється колективне привласнення результатів виробничої діяльності.

Під корпоративним підприємством аграрної сфери економіки розуміється господарська складноорганізована структура, заснована на відносинах партнерства із суб'єктами корпоративних прав, яка функціонує з метою отримання стійких прибутків на основі максимальної концентрації та ефек-

тивного залучення наявних ресурсів. Інверсійний характер ринкової трансформації агробізнесу визначає певні особливості процесу становлення вітчизняних корпоративних підприємств. Він проходить інакше, ніж у країнах з поступовим, еволюційним розвитком ринкових відносин.

Так, формування корпорацій відбулося, переважно, шляхом розподілу статутних капіталів державних підприємств під час приватизації, на відміну від класичного об'єднання капіталів [4, с. 45]. Роль зовнішніх інвесторів у цьому процесі внаслідок відсутності необхідного корпоративного законодавства, недостатньої розвиненості фондового ринку та інформаційної закритості аграрних підприємств мала пасивний характер. Корпоративна інтеграція, зумовлена незавершеністю приватизації, рейдерством, процесами реструктуризації агроформувань, має перманентні ознаки протікання.

На ефективність функціонування та управління корпоративними підприємствами аграрної сфери економіки негативно впливають такі чинники, як недосконалість нормативно-правової бази, недостатній розвиток і слабкий вплив інфраструктури фондового ринку, значна розпорошеність акцій серед численних акціонерів, виключно фіскальний характер податкової системи, низький рівень бюджетної підтримки аграрної сфери, незрілість страхової системи, недостатнє інноваційно-інвестиційне забезпечення, низька корпоративна культура діяльності, постійні виклики та ризики агропромислового виробництва та ін.

Управління економічними ризиками корпоративних підприємств по своїй природі є надзвичайно складним, оскільки корпорації мають як нехеджовані ділові ризики (які стосуються виробництва), так і хеджовані ринкові ризики (наприклад, валютний, процентної ставки, вплив курсу акцій). В той час як фінансові менеджери схильні управляти вартістю активів і зобов'язань, корпоративні менеджери віддають перевагу таким факторам, як зростання або спад/нестабільність фінансових результатів корпорації (дохід, грошові потоки). Порівняно з фінансовими установами, які одержують операційний прибуток, здійснюючи операції з ризиковими короткостроковими позиціями, корпоративні структури набагато менш чутливі до щоденних коливань на ринку і зосереджуються на щомісячних і щоквартальних змінах доходу при оцінці своєї діяльності.

Тим не менше, аналіз ризиків, які загрожують діяльності підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, дозволяє зробити висновки, що специфіка ризик-менеджменту корпоративних суб'єктів полягає не у наявності особливих видів економічних ризиків, вплив яких потрібно врахувати у діяльності, а в супроводі процедур управління ризиками, пов'язаними з правовим статусом корпоративних структур [1, с. 148]. Зазначені особливості за умови їх ігнорування можуть стати значними бар'єрами для здійснення процедур управління ризиками корпоративних аграрних підприємств.

Корпоративне право України та інших країн тривалий час розвивалося під впливом ідеї про необхідність забезпечення захисту акціонерів та кредиторів від можливих негативних проявів корпоративної форми ведення під-

приємницької діяльності. З іншої сторони, поняття поглинання агроформувань не ставило додаткових вимог до акціонерних товариств у його випадках, не встановлювало додаткових механізмів і засобів захисту прав акціонерів. Для вирішення вказаних проблем у даний час не тільки в національному, але й глобальному масштабі відбувається процес фундаментального реформування корпоративної системи господарювання. Його основним вектором є зменшення регуляторного навантаження на підприємства, створення максимально сприятливого інституційного середовища для їх розвитку.

Реформи корпоративного права в Україні повинні супроводжуватися розвитком корпоративного управління, яке можна визначити як систему організаційно-правових, економічних і фінансових взаємовідносин, що встановлює механізми і способи взаємодії всіх учасників корпоративних відносин та членів корпоративних аграрних підприємств [3, с. 252]. Важливість корпоративного управління для суб'єктів аграрного господарювання полягає в його додаткових можливостях підвищення їх конкурентоспроможності та економічної ефективності. Це відбувається завдяки забезпеченню належної уваги до інтересів акціонерів, рівноваги впливу та балансу інтересів учасників корпоративних відносин, наявності прозорості фінансової звітності, запровадженню стратегічного й тактичного менеджменту, контролінгу, індикативного планування.

Систематизація світового досвіду свідчить, що єдиної моделі корпоративного управління в країнах з ринковою економікою не існує, як не існує єдиного загальновизнаного індикатора визначення ефективності корпоративного управління. Для його оцінки у вітчизняному агробізнесі застосовуються сучасні методи, розроблені провідними науковими установами та впроваджені бізнесовими структурами транснаціонального рівня. Це, наприклад, економетрична модель М. Гібсона, згідно з якою якість корпоративного управління за результатами діяльності компанії.

Методика розрахунку рівня корпоративного управління рейтингового агентства Standard & Poor's – S&P Corporate Governance Score (CGS) базується на аналітиці рейтингу компанії та національної економіки і має значення від одиниці (найнижчий) до десяти (найвищий). Методикою оцінюється, яким чином зовнішні чинники на макроекономічному рівні впливають на якість корпоративного управління аграрного підприємства. Методика Deminor (DR) є подібною та ґрунтується на застосуванні міжнародних стандартів корпоративного управління. Вона полягає в обчисленні рейтингу корпоративного управління, який розраховується за шкалою від DR-10 (вищий рейтинг) до DR-1 (нижчий рейтинг), але враховує меншу кількість факторів, є простішим в обчисленні на відміну від попереднього.

Розрахунок коефіцієнта корпоративного управління Corporate Governance Quotient (CGQ), запропонованого Institutional Shareholder Services (ISS) враховує не тільки структуру, але і позиції аграрного підприємства на ринку. Він ґрунтується на оцінці понад п'ятдесяти факторів, які охоплено у сім груп: склад і структура керівних органів; статут та внутрішні нормативні документи; виконання законодавства про ПАТ; якісні фактори; власність ке-

рівників та службовців компанії; освіта керівників; мотивація праці. Коефіцієнт розраховується відносно галузі та ринку.

Визначення індикатору корпоративного управління Davis Global Advisors, Inc. (DGA) здійснюється для оцінки стану корпорацій в розвинених країнах. Методика Кричтон-Міллера та Уормана ґрунтується на розрахунку індексу ризику корпоративного управління Corporate Governance Risk (CGR). На його основі здійснюється оцінка ризику втрат інвесторів від незадовільного корпоративного управління в країнах з перехідною економікою.

Ускладнює процес управління економічними ризиками агрокорпорацій розмежування законодавчими і статутними нормами функцій колективного власника (акціонера) і функцій централізованого управління діяльністю корпорації. Насамперед, йдеться про розмежування економічної влади колективної власності та функцій управління майном у процесі підприємницької активності. Вирішити проблему можна за допомогою поєднання принципів централізації управління поточною діяльністю підприємства та постійного поточного контролю учасників корпорації за управлінською та фінансово-господарською діяльністю правління [5, с. 146].

У структурі великих фінансових, промислових, аграрних та агропромислових корпорацій світу підрозділи з управління ризиками є обов'язковими корпоративними елементами, що забезпечують безпеку та ефективність виробництва. Інструкції, методики, математичні моделі, програмно-методичні комплекси, які використовуються корпораціями, банками, страховими компаніями та іншими суб'єктами економічної діяльності при врахуванні й оцінюванні економічного ризику, є комерційною таємницею, що ретельно охороняється.

Особи, які займаються цими питаннями, в економічно розвинутих країнах – одні з найбільш високо оплачуваних і не зацікавлені у широкому розповсюдженні своїх знань та досвіду [7, с. 55]. Тим часом корпоративні підприємства намагаються перетворити ризик-менеджмент на допоміжну функцію, обмежуються ідентифікацією та ранжуванням ризиків, не звертаючи достатньої уваги на аналіз та розробку стратегії розвитку та зростання.

Основою системи стратегічного управління економічними ризиками в аграрній сфері повинні стати принципи комплексності, безперервності й інтеграції. Принцип комплексності ґрунтується на взаємодії всіх підрозділів аграрного корпоративного підприємства в процесі виявлення і оцінки ризиків за напрямками діяльності. При цьому передача функцій управління підрозділу, ризики якого контролюються, може нейтралізувати позитивний ефект від впровадження процедур управління ризиками.

Принцип безперервності означає постійний моніторинг і контроль ризиків агрокорпорації. Принцип інтеграційності являє собою оцінку впливу на агробізнес всього спектру ризиків. Цей принцип дозволяє враховувати взаємозв'язок окремих ризиків. Як свідчить практика, виявлення зв'язків між ризиками дає можливість сформулювати більш зважену оцінку ситуації і, відповідно, оптимізувати потреби в обсягах засобів та ресурсів, необхідних для забезпечення збалансованої діяльності аграрного формування [6, с. 765].

Висновки. Ефективність управління корпоративними структурами в агросфері України ґрунтується на їх ідентифікації, виявленні чинників та ризиків функціонування, обґрунтуванні принципів управління, оцінці його рівня, застосуванні антикризового управління, ризик-менеджменту, контролінгу. Стратегічний ризик-менеджмент як нова тенденція в сучасному управлінні агрокорпораціями здатний створити можливості для уникнення (зменшення впливу) економічних ризиків, які в майбутньому можуть позначитися на діловій репутації аграрного підприємства.

З огляду на це, надзвичайно важливим є вивчення та впровадження іноземного досвіду в управління економічними ризиками вітчизняних корпоративних підприємств аграрної сфери. Діяльність у напрямі адаптації до українських економічних реалій найбільш ефективних досягнень світової науки та агробізнесу у галузі ризик-менеджменту сприятиме стійкості, фінансово-економічній безпеці та збільшенню конкурентних переваг національних корпоративних агроформувань.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: [монографія] / В.Г.Андрійчук. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф””, 2007. – 216 с.
2. Давиденко Н.М. Розвиток корпоративного управління в агробізнесі України / Н.М. Давиденко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 3. – С. 95-99.
3. Ільїн В.Ю. Удосконалення структури управління аграрної корпорації / В.Ю. Ільїн // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. Серія “Економічні науки”. – Луганськ: “Елтон-2”, 2008. – № 85. – С. 250-257.
4. Литвинчук І.Л. Використання світового досвіду корпоративного управління в аграрному секторі економіки України / І.Л. Литвинчук // Агроінком. – 2008. – № 5-6. – С. 43-46.
5. Небава М.І. Теорія корпоративного управління: вузлові питання : [навч. посіб.] / М. І. Небава. – К. : ЦНЛ, 2004. – 295 с.
6. Носова О.В. Система корпоративного управління в умовах інституціонально-ринкової трансформації / О.В. Носова // Інституціональна архітектура і динаміка економічних преобразовань; под ред. А.А. Гриценко. – Харків: Форт, 2008. – С. 769-784.
7. Саблук П.Т. Ефективність корпоративного управління: інституційний аспект / П.Т. Саблук // Вісник аграрної науки – 2004. – № 6. – С. 54-56.

Рецензент – д.е.н., професор Мармоль Л. О.

УДК 347.73.037

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ У ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ: НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ І СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ

Ксьонжик І.В., д.е.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет

Досліджено передумови впровадження системи внутрішнього аудиту у державному секторі. Визначено нормативно-правову базу формування його системи в бюджетних установах. Розглянуто функції підрозділів внутрішнього аудиту, які працюють в установах державного сектору, відповідно до покладених на них завдань. Виявлено, що предметом оцінки якості внутрішнього аудиту є планування.

Ключові слова: державний сектор, внутрішній аудит, фінансовий контроль, бюджетні установи.